

VäxtEko

Bibliografiska uppgifter för
Odlarskolan 1

Författare Jansson K.

Utgivningsår 2009

Tidskrift/serie Odlaren

Nr/avsnitt 1

Utgivare Förbundet organisk biologisk odling

Redaktör Jansson K.

Huvudspråk Svenska

Målgrupp Praktiker

**Nummer
(ISBN, ISSN)** ISSN 0349-7305

Denna skrift (rapport, artikel, examensarbete etc.) är hämtad från VäxtEko, <http://www.vaxteko.nu>, databasen som samlar fulltexter om ekologisk odling, växtskydd och växtnäring. Utgivaren har upphovsrätten till verket och svarar för innehållet.

Växande kål, kantad av vackert rödblommande vallmo. Bild från Marie Johanssons odlingar i Hattsjöhult.

Kanske är du nybörjare på att odla grönsaker, frukt och bär? Häng i så fall med i vår Odlarskola där du under året kommer att få lära dig från grunden hur du får fram nyttoväxter i din trädgård eller kolonilott.

Text & bild: Karin Jansson

EKOLOGISK ODLING innebär att man odlar utan kemiska bekämpningsmedel och konstgödsel. Det finns flera inriktningar av ekologisk odling men inom Fobo har inspirationen framför allt kommit från den organisk-biologiska metoden som utvecklades i Schweiz på 1930-40-talen av forskarna H.P. Rusch och Hans Müller. Denna metod går ut på att man så mycket som möjligt försöker efterlikna naturen i sina odlingar. Det innebär att man håller jorden täckt med organiskt material som halm, hö eller gräs och att man undviker att vända jorden genom grävning.

Inom den konventionella odlingen gödslar man växterna för att de ska bli stora. I den organisk-biologiska trädgården är det istället jorden som står i fokus. Genom att mata jorden med organiskt material ökar man mikrolivet och därmed den naturliga fruktbarheten. Det blir fler maskar och mikroorganismer som sköter om nedbrytning och luckrar jorden. Man får också på sikt en mullrik jord som lätt reder sig på våren och som håller sig lucker utan tung grävning.

Odlingsmark

Kanske har du tillgång till mark som det redan har odlats på och du har kanske redan ett system av bäddar eller odlingssängar som du kan lägga om till ekologisk odling? Det bästa är då att börja redan på hösten genom att täcka jorden så att den inte ligger bar under vintern. Så fort man skördat på en yta täcker man med halm, löv eller hö. Maskarna kommer att bryta ned

materialen fram tills marken fryser vilket gör att jorden blir mer mullrik och lucker till nästa säsong. Om man har tung lerjord bör täcket tas bort i februari eller mars så jorden får möjlighet att torka upp. Efter att man har odlat några år förbättras jordstrukturen och man kan då låta marktäckningen ligga kvar året runt.

Börjar man odla på våren kan marken behöva luckras om den inte odlats med organisk-biologiska metoder innan. Använd en grävgrep och sätt ned den i bädden och skaka fram och tillbaka. På detta sätt går man igenom hela bädden och luckrar jorden. Efter några år med täckodling har mullhalten och maskarna ökat och jorden börjar då luckra sig själv.

Det är enklast att odla i bäddar som är 1- 1,5 meter breda med gångar emellan. Efter att man har anlagt bäddarna trampar man inte längre på dem. Detta gör att jorden förblir porös och kräver mindre bearbetning. Växternas rötter tar sig lätt fram i en lucker jord och den håller också kvar vatten och luft. Vissa växter, som potatis och majs, passar bra att odla utan att man bygger bäddar.

Man kan också börja odla i lådor, t ex pallkragar. Pallkragen kan ena året tjäna som kompostbehållare. Då får man naturligt fin odlingsjord utan att köpa jord på påse.

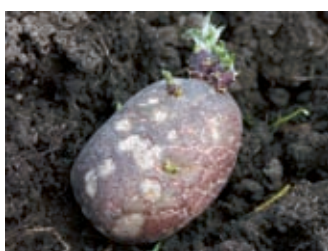
Bryta mark

Om man tar över en bit jord som är igenvuxen måste man på något sätt få bort ogräs och gräs. Detta gör man enklast genom att täcka marken under en säsong. Klipp gräset kort och lägg ut dagstidningar. Täck sedan med organiskt material och låt det förmultna. Nästa år har du öppen jord och kan börja bygga bäddar.

Kanske vill man börja odla direkt och man kan då bryta marken med en spade. Skala bara av de översta 5-10 centimetrarna och lägg denna grässväl att kompostera. Man kan nu odla på marken och gräskomposten tillförs jorden nästa säsong.

Om du har igenvuxen mark kan den brytas genom att man skalar av översta skicket med en spade. Grässvålen komposteras och tillförs jorden nästa år. Ännu enklare är att täcka jorden ett år innan man börjar odla.

Låt sättpotatisen gro inomhus några veckor innan den planteras. Det ger tidigare skörd och mindre risk för att bladmögel ska hinna förstöra skörden.

Det går också att odla direkt i en marktäckning. Man gör då hål i täcket, tillsätter gärna kompostjord och sätter ned plantor. Det passar bäst att odla stora och robusta plantor på detta sätt, t ex kålväxter, mangold, lök, bondbönor och gurka.

Vad ska man odla?

När man läser frökataloger eller besöker handelsträdgårdar och tittar på fröutbudet blir man lätt överentusiastisk och vill odla allt. Men om man ska orka med sin odling gäller det att planera den väl och att tänka strategiskt. Vad gillar jag/familjen att äta? Hur mycket tid har jag till förfogande? När vill jag ha skörden?

Det är bättre att börja med ett litet antal grönsaker och utvidga det nästa säsong än att börja med allt på en gång och sedan inte orka hålla ordning på allt. Börja med sådana grönsaker som du och din familj gillar och som inte är för svåra att odla. Lämpliga nybörjargrönsaker är potatis, gul lök, sallad, ärter, bönor, squash, tomat och morötter. Detta är grönsaker som de flesta gillar och brukar använda i hushållet. Dessutom är de inte så svåra att få bra skördar av. Morötter sås tidigt på våren och måste sedan gallras för att varje morot ska få tillräckligt med plats. Sättlökar, som ger gul lök, planteras också tidigt på våren. Både morötter och lök gillar lätt, sandig eller mullrik jord. Sallad kan man så i flera omgångar under en säsong. Enklast är att odla plocksallad som man skördar efter hand som det kommer ut nya blad. Ärtor och bönor vill ha varm jord för att gro och de är lämpliga att så i mitten/slutet av maj, i Norrland kan man behöva förkultivera bönor för att de ska hinna mogna. Det finns många olika sorter – ordna gärna en ställning att klättra på och odla höga sorter så får du stor skörd. Squash kan förkultiveras men man kan också så den direkt i varm jord i maj. Skörden är stor och en eller två plantor brukar vara tillräckligt för en familj.

Nu har potatisen kommit upp på den brutna marken. Genom att fylla på med täckmaterial, ca 30 cm tjockt, behöver man inte kupa potatisen. Täck inte förrän potatisen kommit upp, annars har den svårt att ta sig igenom täckmaterialet.

Plantuppdragning

En del grönsaker är egentligen inte anpassade för vårt klimat och för att de ska hinna ge skörd måste man dra upp plantor av dem tidigt på våren. Av de enkla grönsaker som nämndes i förra stycket är det endast tomater som behöver dras upp inomhus. Tomater är relativt robusta och man kan så dem i en kruka med såjord i april. Sedan låter man krukorna stå i ett soligt fönster fram tills plantan kan planteras ut i maj. I södra Sverige kan tomater odlas på friland men längre norrut måste man ha någon typ av skydd, t ex ett växthus, för att få skörd. Ett enkelt växthus kan man bygga genom att använda stora glasfönster som man lutar mot en husvägg.

Andra växter som behöver förkultiveras är: gurka, selleri, vintersquash, pumpa, kryddväxter, purjolök, melon, paprika, chili och många blommor.

Köpa frön och jord

Frön till grönsaker kan man köpa i handelsträdgårdar och det finns också många fröfirmor som säljer på postorder och via Internet. Beställ gärna en katalog och titta igenom fröutbudet i lugn och ro samtidigt som du planerar din odling under vintermånaderna. Rita gärna upp en skiss över dina bäddar och skriv upp vad du tänker odla. Tänk på att när du odlar under flera säsonger så bör alla grödor byta plats. Detta hindrar att jorden utarmas och minskar också risken för jordbundna sjukdomar.

Kanske odlar du en del som mognar snabbt, då kan du också ta ut en andra skörd på samma yta. Snabbväxande grönsaker är rädisor, majrova, spenat och sallad. Utbudet av ekologiska fröer ökar men fortfarande saknas många sorter och man får då nöja sig med konventionella fröer. När det gäller plantor är det ekologiska utbudet ännu sämre. Vill man ha många grönsaksplantor kan man fråga en ekologisk odlare om man får köpa hans överskott.

När man blivit varm i kläderna som odlare kan man börja ta sina egna frön. Detta gör att man efter hand får utsäde som är exakt anpassat till de egna förutsättningarna. Dessutom tjänar man en slant eftersom fröer tenderar att bli allt dyrare.

Många köper planteringsjord, såjord, torv och en rad andra produkter på handelsträdgårdar. Det är ett slöseri att köra runt jord på detta sätt. Man kan själv framställa sitt behov av

Odling för nybörjare

Ovan: Det är lättare att odla om man har bäddar. De bör vara 1-1,5 meter breda vilket gör att man kan sköta dem utan att trampa i dem. Om man bygger kanter längs bäddarna kan man lättare utnyttja hela odlingsytan och man kan också lägga till en bräda på höjden när jordlagret blir tjockare.

så- och planteringsjord genom att kompostera. En kompost med köksavfall blir mycket näringsrik och passar väl för krukodling, till exempel av tomat, gurka, paprika och chili. Såjord ska inte vara så näringsrik eftersom detta minskar grobarheten hos fröna. För att få lämplig såjord kan man blanda komposten med sand eller använda ren trädgårdskompost som inte innehåller så mycket kväve.

Gödsel och näring

Allt som växer behöver näring. I det konventionella jordbruket har man koncentrerat sig på tre näringsämnen, kväve, fosfor och kalium, vilka gör att det mesta växer snabbt. Men växterna behöver egentligen en mer allsidigt sammansatt näring (precis som människan inte bara kan leva på socker) för att växten ska blir näringsrik för den som ska äta den.

Det är därför bättre att använda komplexa gödselmedel som stallgödsel, gräsklipp, stenmjöl, algkalk (algomin) och grön gödsling (odling av kvävefixerande växter). Ett annat gödselmedel som man kan använda i småskalig odling är mänsklig urin som innehåller en lämplig sammansättning av näringsämnen för köksväxter.

Man behöver alltså inte köpa gödselmedel för en ekologisk odling – det mesta finns redan i ens närhet. Om man håller jorden täckt med organiskt material som löv, halm, gräs och hö hela året så kommer detta att räcka som näring för de flesta växter. Grönsaker som är extra näringskrävande, till exempel kål, selleri, purjolök, tomat och gurka, kan få en extra dos näring under sommaren. Det är däremot slöseri att använda stora mängder kväverik gödsel på våren eller hösten – det mesta av näringen kommer i så fall att läcka ut. Det är först under sommarmånaderna som växterna behöver näringen och det är också då man ger dem extra urin, färskt gräsklipp eller gödselvatten på nässlor eller höns gödsel. Stallgödsel från ko, gris eller häst kan läggas ut på hösten och den fungerar då som marktäckning och gödsling.

När man täckodlar får man efter hand en bra näringsstatus i jorden. Man kan då så sina frön på våren utan att gödsla eftersom växterna klarar sig med det som finns i jorden. Men man måste se till att man förser växterna med näring under sommaren när tillväxten är stor. Bönor och ärter binder själva kväve från luften och behöver inte kvävegödselas.

Överst: Grönkål kan övervintra på landet och ge färskt grönt på vintern och våren.

Under: Ordna gärna stöd för ärter och bönor. Då kan du odla höga sorter som ger stor skörd.

Njut och experimentera

Att odla är alltid ett experiment – man kan aldrig vara säker på att man verkligen får den där stora skörden man hoppas på. Odling kräver erfarenhet och det får man bara genom att prova olika sorter och metoder. Se din odling som ett forskningsfält där du varje år gör nya erfarenheter och gradvis blir en bättre odlare.

Men även om en del misslyckas så kan du ändå alltid njuta av din trädgård. Plantera gärna blommor och kryddor och gläd dig åt färger och dofter. Att odla innebär att man kommer nära det som växer och att man blir medveten om de små detaljerna som gör att vi alla – små som stora organismer – kan leva på denna jord. Odling gör en mer ödmjuk inför naturens fantastiska växtkraft och mångfald. Att få den erfarenheten kan vara mer värt än att skörda stora potatisar. 🌿

Böcker:

- 🌿 Handbok för köksträdgården, Lena Israelsson, Wahlström & Widstrand
- 🌿 Den biologiska trädgården, Nils Åkerstedt, Natur och trädgård bokförlag